

Opinia o rozprawie doktorskiej ks. Sebastiana Musiała *Jan Paweł Woronicz w świetle nieznanych dokumentów z lat 1795-1829*

Rozprawa doktorska ks. Sebastiana Musiała ma dwóch bohaterów. Pierwszym jest Jan Paweł Woronicz, duchowny, poeta i czynny polityk, który uczestniczył we wszystkich ważniejszych wydarzeniach i sporach ideowych epoki oświecenia. Drugim – archiwa i zawarte w nich materiały źródłowe słabo dotąd rozpoznane przez badaczy.

Autor skupia się na latach 1795-1829, bowiem po upadku państwa Kościół przejął część jego zadań, Woronicz zaś jako biskup krakowski, a potem prymas Królestwa Polskiego opracował i realizował spójny program działań zmierzający do scalenia podzielonego przez zaborców narodu. Już w pierwszych latach XIX wieku sformułował nową definicję narodu jako wspólnoty historii, języka i religii. Szeroko rozumiana kultura służyć miała zachowaniu tożsamości narodowej. Rekonstrukcja tego programu, oparta w dużej mierze o źródła archiwalne, stanowi podstawowy cel niniejszej rozprawy.

Biografia Woronicza wpisana tu została w dwa, szeroko zarysowane konteksty. Pierwszy wynika z faktu, iż był on biskupem nowego typu, człowiekiem głęboko religijnym, konsekwentnie dbającym o interesy Kościoła, a równocześnie poszukującym dlań nowej formuły działania, która odpowiadałaby wyzwaniom trudnych, porozbiorowych lat. Drobiazgowo, oparte o archiwalia odtworzenie jego kariery, zebranie informacji o dziesiątkach inicjatyw kulturalnych biskupa pozwoliło na ukazanie kulturotwórczej roli środowiska kościelnego. Projektując założenia ogrodowe w Powsinie, remontując pałace biskupie w Krakowie i Warszawie, fundując kościoły w Janowie i Kielcach, gromadząc książki, materialne pamiątki i dzieła sztuki miał świadomość, że stanowią one część narodowego dziedzictwa, które służyć będą następnym pokoleniom. Przyjrzenie się najbliższemu środowisku biskupa w Krakowie i Warszawie wykazało, iż dbał on o poziom seminariów duchownych, wspierał i sam zakładał szkoły parafialne, uczestniczył w reorganizacji krakowskiego uniwersytetu.

Ponadto otaczał się ludźmi światłymi, wśród których byli świeccy i duchowni uczeni, literaci i muzycy. Odnalezione przez Doktoranta listy i sporządzona według nich lista korespondentów biskupa dobitnie o tym świadczy. Ponadto odnalezione dokumenty pokazały, jak zmieniała się wówczas funkcja obrzędów religijnych. Te publiczne zmieniały się w patriotyczne manifestacje, te prywatne jednoczyły małe wspólnoty wokół rozumianych jako tradycyjne rodzinnych wartości.

Drugim ważnym kontekstem biografii Jana Pawła Woronicza jest życie kulturalne i polityczne początków XIX wieku. W literaturze przedmiotu opisywane było ono dotąd przez instytucje świeckie: towarzystwa naukowe, salony, teatry. W wielu z nich Woronicz działał, kilka sam założył. Znalezione przez ks. Musiała źródła pokazują, iż jednym z programowych celów Woronicza było połączenie obu tych sfer działalności, świeckiej i świętej, religijnej i kulturowej.

Rozprawa ks. Musiała przynosi nie tylko liczne, nowe informacje dotyczące działalności Woronicza i jego środowiska. Odśłania też skomplikowane relacje między biskupem i jego dworem a urzędnikami Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego rekonstruowane na podstawie prywatnej korespondencji, relacji świadków i przyjaciół, a także raportów, umów czy inwentarzy. Pozbawiona łatwych uogólnień, oparta na dokumentach relacja, wobec ogromnej ilości materiałów uporządkowana chronologicznie, stanowi ważny przyczynek do badań nad późnym oświeceniem i jego najwybitniejszymi przedstawicielami.

Drugim, niemniej ważnym bohaterem rozprawy są archiwa. Po Woroniczu, ważnym dostojniku kościelnym, posiadającym własne kancelarie, zachowały się bowiem setki dokumentów rozrzuconych po zbiorach państwowych i kościelnych. Autor rozprawy podzielił je na kilka grup: korespondencję urzędową i prywatną, dokumenty związane z zarządzaniem parafią i diecezją, materiały o stanie majątkowym biskupa i diecezji oraz źródła związane z działalnością Woronicza jako kaznodziei, literata i mecenasa kultury. Archiwalia uzupełnione zostały o pamiętniki i wspomnienia z epoki, często dawno zapomniane, dokumenty drukowane i szczegółową kwerendę kilkunastu polskich i niemieckich czasopism. Badania Autora prowadzą do wniosku, iż Woronicz był jedną z najczęściej wymienianych, opisywanych, recenzowanych postaci swych czasów, a wbrew przekonaniu badaczy, iż jego sława umarła wraz z nim, aż do końca XIX wieku był on cytowany i przywoływany nie zawsze jako poeta, ale raczej jako ikona dobrego pasterza, nauczyciela i patrioty.

W konsekwencji twierdząco brzmi odpowiedź na postawione w dysertacji pytanie, czy fakt, że ważne funkcje kościelne, a co za tym idzie polityczne sprawował człowiek kultury, poeta ściśle związany ze środowiskiem literackim swoich czasów, a zarazem dysponujący dużymi kościelnymi funduszami i sprawnym aparatem organizacyjnym, miał wpływ na kształt życia społecznego i kulturalnego początków XIX wieku. Projekty, działania Woronicza nie tylko bowiem to życie w znaczący sposób wzbogaciły, ale także ukierunkowały. Osobista charyzma biskupa, fakt, że umiał silnie zaznaczyć swą obecność w życiu diecezjalnym i publicznym, przyczyniły się do przekonania o silnym związku między polskością a katolicyzmem.

Reasumując, należy stwierdzić, iż największą zaletą rozprawy są szeroko zakrojone kwerendy, które zaowocowały ujawnieniem dziesiątków nowych informacji, a przede wszystkim zaprezentowane przez Autora umiejętne operowanie źródłami, unikanie ahistoryczności i pochopnych ocen. W efekcie dostaliśmy nowy, interesujący portret Jana Pawła Woronicza, a niezliczone materiały kontekstowe, starannie opisane w obszernej bibliografii, posłużyć mogą nie tylko historykom literatury i Kościoła, ale też badaczom najróżnorodniejszych dziedzin: historykom sztuki, muzyki, architektury, a nawet meblarstwa i medycyny.

